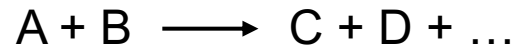

Σχετικιστικές σκεδάσεις

Γενικά μια σκέδαση, από τη φύση της, είναι ένα φαινόμενο το οποίο συμβαίνει τόσο γρήγορα που δεν υπάρχουν εξωτερικές επιρροές από δυνάμεις όπως η βαρύτητα, η τριβή κλπ

Κλασικές Σκεδάσεις:

- Ολική μάζα διατηρείται: $m_A + m_B = m_C + m_D$
- Ολική ορμή διατηρείται: $\vec{p}_A + \vec{p}_B = \vec{p}_C + \vec{p}_D$

Σύμφωνα με την μεταβολή της κινητικής ενέργειας μπορούμε να έχουμε:

- Πλαστική κρούση: $T_A + T_B > T_C + T_D$ Μείωση της κινητικής ενέργειας
- Εκρηκτική κρούση: $T_A + T_B < T_C + T_D$ Αύξηση της κινητικής ενέργειας
- Ελαστική κρούση: $T_A + T_B = T_C + T_D$ Διατήρηση της κινητικής ενέργειας

Σχετικιστικές Σκεδάσεις:

- Ολική ενέργεια διατηρείται: $E_A + E_B = E_C + E_D$
  - Ολική ορμή διατηρείται: $\vec{p}_A + \vec{p}_B = \vec{p}_C + \vec{p}_D$
- } $p_A^\mu + p_B^\mu = p_C^\mu + p_D^\mu$
Διατήρηση 4-ορμής

Η κινητική ενέργεια μπορεί να διατηρείται ή όχι

Μπορούμε να ορίσουμε την ολική μάζα ενός συστήματος: $M_T^2 c^4 = E_T^2 - p_T^2 c^2$

αλλά η ολική μάζα αυτή δεν είναι απαραίτητα το άθροισμα των μαζών: $M_T \neq \sum_i m_i$

Σχετικιστικές σκεδάσεις

Μπορούμε να κατατάξουμε τις σκεδάσεις σε:

- Πλαστική σκέδαση: Μείωση της κινητικής ενέργειας   Αύξηση μάζας και ενέργειας ηρεμίας
- Εκρηκτική κρούση: Αύξηση της κινητικής ενέργειας   Μείωση μάζας και ενέργειας ηρεμίας
- Ελαστική κρούση: Διατήρηση της κινητικής ενέργειας   Διατήρηση μάζας και ενέργειας ηρεμίας

□ Το σύστημα αναφοράς του κέντρο μάζας ορίζεται σαν το σύστημα στο οποίο $\vec{p}_T = 0$

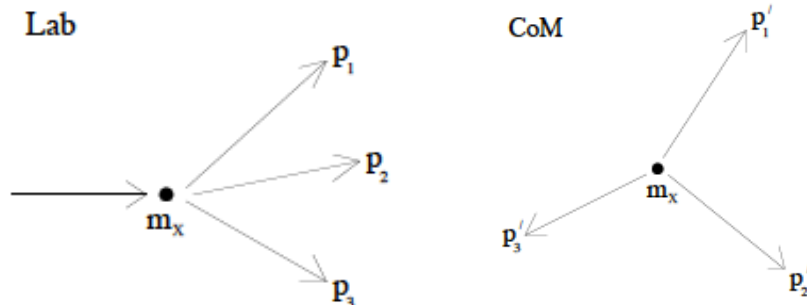
□ Επομένως στο σύστημα αυτό θα έχουμε: $m_T c^2 = E_{cm} = \sqrt{s}$

➤ Καλούμε την ολική μάζα του συστήματος σαν ενέργεια κέντρου μάζας και συμβολίζεται με το τετράγωνο του s

➤ Πολύ σημαντικό το αναλλοίωτο της ποσότητας αυτής

□ Παράδειγμα: Διάσπαση σωματιδίου

Έστω σωματίδιο X διασπάται σε 3 άλλα σωματίδια, τα οποία εξερχόμενα έχουν ορμές και E . Αθροίζοντας τις ενέργειες και ορμές μπορούμε να βρούμε την συνολική μάζα m_T

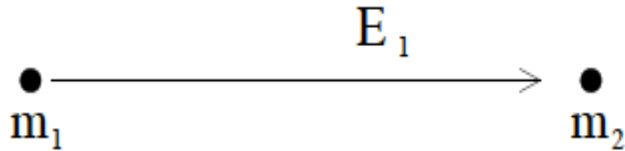
Η m_T είναι ίδια για όλα τα συστήματα αναφοράς επομένως και για το σύστημα COM

Εξ' ορισμού όμως: $m_T = m_X$

οπότε μπορούμε να βρούμε τη μάζα του X :

Σύγκρουση με ακίνητο στόχο

Θεωρούμε τη σκέδαση ενός σωματιδίου μάζας m_1 και ενέργειας E_1 το οποίο πέφτει σε ακίνητο σωματίδιο μάζας m_2 .

Η ολική ενέργεια είναι: $E_T = E_1 + m_2 c^2$

Η ολική ορμή είναι: $p_T c = \sqrt{E_1^2 - m_1^2 c^4}$

Η ενέργεια COM θα είναι: $s = m_T^2 c^4 = E_T^2 - p_T^2 c^2 = E_1^2 + 2 E_1 m_2 c^2 + m_2^2 c^4 - E_1^2 + m_1^2 c^4$
 $s = 2 E_1 m_2 c^2 + m_2^2 c^4 + m_1^2 c^4$

Δηλαδή δεν χρειάζεται να κάνουμε το μετασχηματισμό στο COM για να βρούμε την ενέργεια του κέντρου μάζας E_{COM} αφού είναι αναλλοίωτη ποσότητα

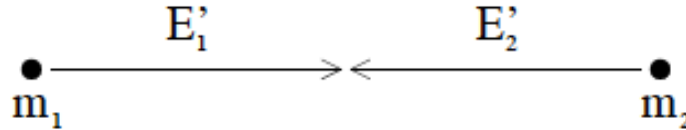
Διαφορετικά σε αρκετές περιπτώσεις θέλουμε μια συγκεκριμένη ενέργεια κέντρου μάζας π.χ. ενός σωματιδίου που θέλουμε να παράξουμε. Στην περίπτωση αυτή, ανακατανομή θα δώσει:

$$E_1 = \frac{s - m_1^2 c^4 - m_2^2 c^4}{2 m_2^2 c^4}$$

Το σύστημα αυτό ονομάζεται σύστημα ακίνητου στόχου

Σύγκρουση με κινούμενα σωματίδια

Θεωρούμε τη σκέδαση στο COM σωματιδίου μάζας m_1 και ενέργειας E_1 με σωματίδιο μάζας m_2 και ενέργειας E_2 που έχει αντίθετη ορμή.

Η ολική ενέργεια είναι: $E_1' + E_2' = \sqrt{s}$ (1)

Επειδή είμαστε στο COM: $\vec{p}_T = 0 \Rightarrow |\vec{p}_1| = |\vec{p}_2| \Rightarrow E_1'^2 - m_1^2 c^4 = E_2'^2 - m_2^2 c^4$

Μπορούμε να το γράψουμε: $E_1'^2 - E_2'^2 = (E_1' - E_2')(E_1' + E_2') = (m_1^2 - m_2^2) c^4$

$$\Rightarrow (E_1' - E_2') = \frac{(m_1^2 - m_2^2) c^4}{\sqrt{s}} \quad (2)$$

Αθροίζοντας (1) και (2): $\Rightarrow 2E_1' = \sqrt{s} + \frac{(m_1^2 - m_2^2) c^4}{\sqrt{s}} \Rightarrow E_1' = \frac{s + (m_1^2 - m_2^2) c^4}{2\sqrt{s}}$ ανάλογα για το E_2'

Συγκρουόμενες δέσμες vs σταθερός στόχος

Είναι ενδιαφέρον να συγκρίνουμε αυτό το αποτέλεσμα με αυτό για σταθερό στόχο, $m_{1,2}c^2 \ll \sqrt{s}$

$$\begin{aligned} \text{Έχουμε: } E'_1 &\approx \frac{s}{2\sqrt{s}} = \frac{\sqrt{s}}{2} \quad \text{συγκρουόμενες δέσμες} \\ \text{Έχουμε: } E_1 &\approx \frac{s}{2m_2c^2} = \frac{\sqrt{s}}{2} \frac{\sqrt{s}}{m_2c^2} \quad \text{σταθερός στόχος} \end{aligned} \quad \left. \vphantom{\begin{aligned} \text{Έχουμε: } E'_1 &\approx \frac{s}{2\sqrt{s}} = \frac{\sqrt{s}}{2} \quad \text{συγκρουόμενες δέσμες} \\ \text{Έχουμε: } E_1 &\approx \frac{s}{2m_2c^2} = \frac{\sqrt{s}}{2} \frac{\sqrt{s}}{m_2c^2} \quad \text{σταθερός στόχος} \end{aligned}} \right\} \Rightarrow E_1 > E'_1 \quad \text{κατά ένα παράγοντα } \frac{\sqrt{s}}{m_2c^2}$$

Έστω θέλουμε να παράξουμε σωματίδια Z^0 (μάζα ηρεμίας $m_Z \sim 91 \text{ GeV}/c^2$) συγκρούοντας e^+ με e^-

Η μάζα του ηλεκτρονίου και ποζιτρονίου είναι: $m_{e^+} = m_{e^-} = 511 \text{ keV}/c^2 = 511 \times 10^{-6} \text{ GeV}/c^2$

Εφόσον η μάζα του Z^0 είναι $91 \text{ GeV}/c^2$ η ενέργεια του COM είναι: $E_{cm} = \sqrt{s} = 91 \text{ GeV}$

Για συγκρουόμενες δέσμες θα πρέπει: $E_{e^+} = E_{e^-} = \frac{\sqrt{s}}{2} = 45.5 \text{ GeV}$

Για σταθερό στόχο θα πρέπει ποζιτρόνια να πέφτουν πάνω σε ηλεκτρόνια οπότε:

$$E_1 \approx \frac{91^2}{2m_{e^-}c^2} = \frac{8281}{1022} \times 10^6 \text{ GeV} \Rightarrow E_1 \approx 8 \text{ PeV}!!$$

Χρειάζεται τεράστια ενέργεια για να παραχθεί το ίδιο σωματίδιο

Το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας χάνεται άσκοπα σε κινητική ενέργεια για το σωματίδιο Z^0

Οι συγκρούσεις αντίθετων δεσμών πολύ πιο αποδοτικές από αυτές σε σταθερό στόχο

Διαγράμματα Feynman

Εισαγωγή

Μέχρι τώρα έχουμε δει διάφορες αλληλεπιδράσεις και έχουμε σχεδιάσει γραφήματα που αντιπροσωπεύουν την αλληλεπίδραση που έλαβε χώρα.

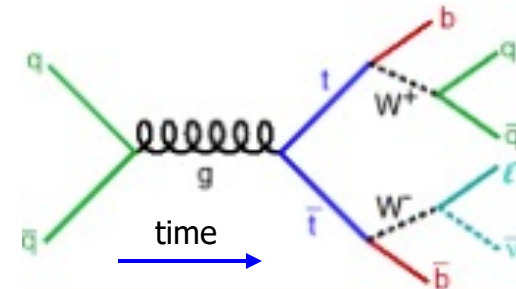
Ονομάσαμε τα διαγράμματα αυτά: **Διαγράμματα Feynman**

Στα διαγράμματα αυτά είπαμε ότι υπήρχαν τα αρχικά συστατικά της αλληλεπίδρασης αλλά και άλλα σωματίδια κάποια από τα οποία ονομάσαμε **virtual σωματίδια** (ή **δυναμικά σωματίδια**)

Τα διαγράμματα αυτά αναπαριστούν στην μια διεύθυνση το χρόνο που συμβαίνει η αλληλεπίδραση (συνήθως αυτή είναι η οριζόντια διεύθυνση) ενώ η κατακόρυφη διεύθυνση αναπαριστά τον χώρο

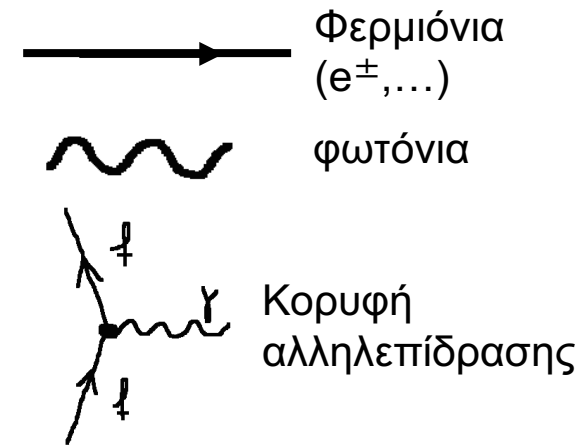
- Ελευθερία ως προς την επιλογή των «αξόνων» αλλά πρέπει να σημειωθεί ποιες διευθύνσεις λαμβάνονται για κάθε αναπαράσταση

Αυτό που έχει σημασία είναι η τοπολογία του διαγράμματος (τι συνδέεται που) και όχι πως θα ζωγραφιστεί στο χαρτί

Η πρώτη κβαντική θεωρία πεδίου: QED

- Η Κβαντική Ηλεκτροδυναμική (QED) περιγράφει τις αλληλεπιδράσεις ηλεκτρικά φορτισμένων σωματιδίων (ηλεκτρόνια, μίονια, quarks...) με το ηλεκτρομαγνητικό πεδίο
- Εμπεριέχει μόνο μια κορυφή αλληλεπίδρασης (**interaction vertex**), αυτή με $e\bar{e}\gamma$
  - Αποτελεί την πρώτη ρεαλιστική κβαντική θεωρία πεδίου και αποτέλεσε παράδειγμα για την κατασκευή όλων των άλλων θεωριών πεδίου
  - Χρησιμοποίηση του αναλλοίωτου της βαθμίδας σαν τη βασική αρχή για την δημιουργία αλληλεπιδράσεων

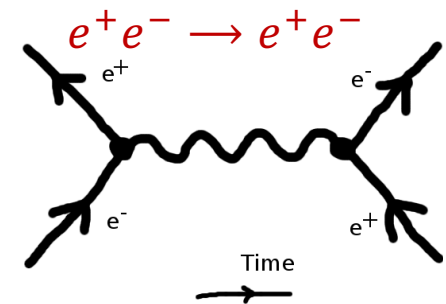
Κατασκευή των διαγραμμάτων Feynman

➤ Κανόνες για QED

- ❑ Για απλότητα: θεώρηση ενός σταθερού άξονα - χρόνων
- ❑ Τα φερμιόνια (ηλεκτρόνια, ποζιτρόνια) αναπαριστώνται με ευθύγραμμα τμήματα και βέλη ενώ τα φωτόνια με κυματιστές γραμμές
- Αν τα βέλη των φερμιονίων δείχνουν:
  - (αντι-)παράλληλα με τον άξονα του χρόνου, τότε αναπαριστούν (αντι-)σωματίδια.
  - ✓ Αυτό είναι σημαντικό μόνο για τις εξωτερικά σωματίδια (εξωτερικές γραμμές)
- Κατά μήκος μιας φερμιονικής γραμμής δεν επιτρέπεται να υπάρχουν "συγκρουόμενα" βέλη φερμιονίων. Σχετίζονται με παραβίαση λεπτονικού αριθμού (και φορτίου)

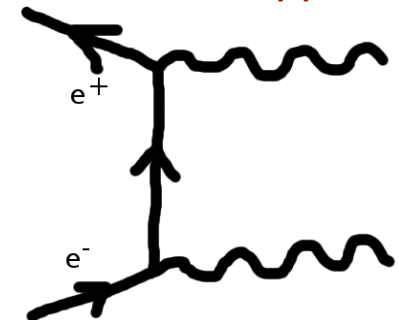
Παραδείγματα

✓ Σκέδαση Bhabha

✓ Εξαϋλωση ζεύγους

$$e^+e^- \rightarrow \gamma\gamma$$

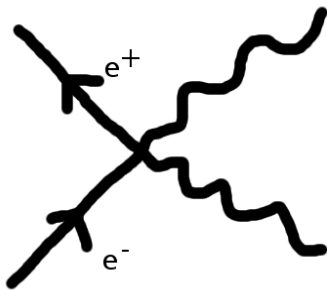
Τι να αποφεύγεται στη κατασκευή διαγραμμάτων Feynman

▪ Μη επιτρεπόμενες κορυφές αλληλεπίδρασης

❑ **Κανόνας:** Θεώρηση μόνο κορυφών που υπάρχουν στη θεωρία. Οι κορυφές αυτές αντιστοιχούν στους όρους αλληλεπίδρασης στη Hamiltonian

❑ QED: μόνο κορυφές $e e \gamma$

➤ Κακό παράδειγμα:

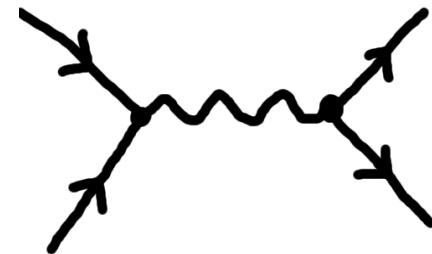

▪ Συγκρουόμενα βέλη

Κανόνας: Μην αλλάζετε τη ροή του βέλους κατά μήκος μιας φερμιονικής γραμμής, γιατί τότε αλλάζει η ροή των κβαντικών αριθμών και νόμων διατήρησης.

Στην QED έχουμε διατήρηση φερμιονικού αριθμού και φορτίου

➤ **Κακό παράδειγμα:** γενικά φαίνεται καλό αλλά τοπικά σε κάθε κορυφή έχουμε παραβίαση λεπτονικού αριθμού και φορτίου

Διάγραμμα Feynman – ΕΜ αλληλεπιδράσεις

Το απλούστερο διάγραμμα είναι για τις ηλεκτρομαγνητικές (φωτόνιο) αλληλεπιδράσεις των λεπτονίων (ηλεκτρόνιο, μίονιο, τ-λεπτόνιο)

Το ηλεκτρόνιο (μίονιο, τ) αντιπροσωπεύονται με συμπαγείς γραμμές με ένα βέλος προς την θετική διεύθυνση του χρόνου (+t)

Τα αντισωματίδια αντιπροσωπεύονται με συμπαγείς γραμμές με το βέλος να δείχνει προς την αρνητική διεύθυνση του χρόνου (-t)

➤ Τα διανύσματα δεν έχουν καμιά σχέση με διανύσματα ορμής

Τα φωτόνια είναι κυματοειδής μορφής χωρίς να προσδιορίζεται κάποια διεύθυνση στο χρόνο

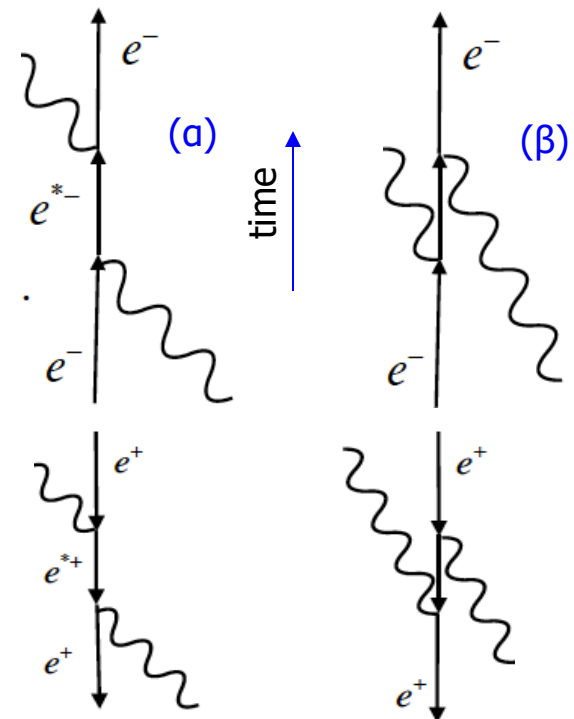
Τα φωτόνια συνδέονται στις συμπαγείς γραμμές σε κορυφές

□ Η σκέδαση ηλεκτρονίου-φωτονίου έχει 2 διαγράμματα:

Στο διάγραμμα (α) το αρχικό φωτόνιο συνδέεται στο αρχικό ηλεκτρόνιο

Στο διάγραμμα (β) το αρχικό φωτόνιο συνδέεται στο τελικό ηλεκτρόνιο

Για σκέδαση φωτονίου-ποζιτρονίου χρειάζεται να αντιστρέψουμε τα διανύσματα

Διάγραμμα Feynman – ΕΜ αλληλεπιδράσεις

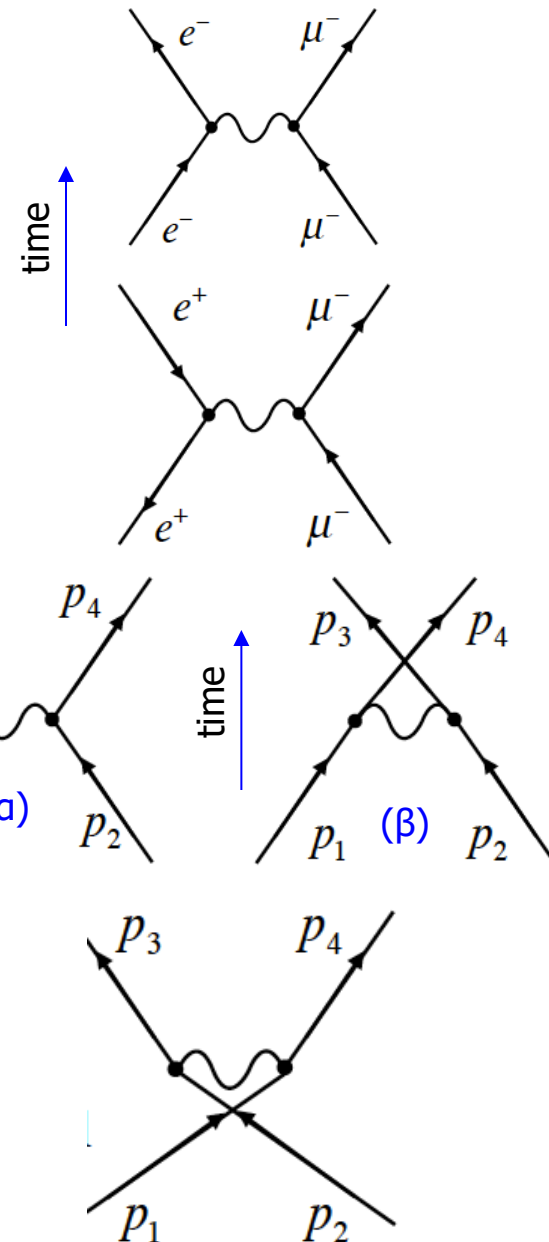
- Η σκέδαση ηλεκτρονίου-μιονίου έχει 1 μόνο διάγραμμα γιατί μπορούμε να ξεχωρίσουμε μεταξύ ηλεκτρονίου-μιονίου

- Η σκέδαση μιονίου-ποζιτρονίου έχει 1 μόνο διάγραμμα γιατί μπορούμε να ξεχωρίσουμε μεταξύ μιονίου-ποζιτρονίου

- Η σκέδαση ηλεκτρονίου-ηλεκτρονίου έχει 2 διαγράμματα γιατί δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε πειραματικά τα δυο ηλεκτρόνια της τελικής κατάστασης

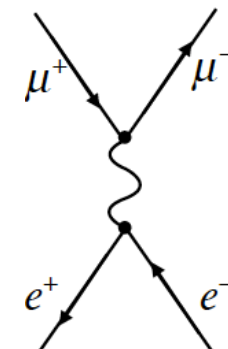
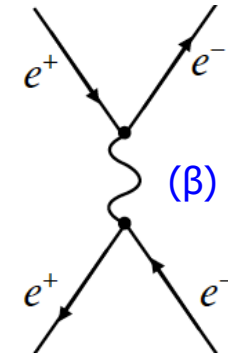
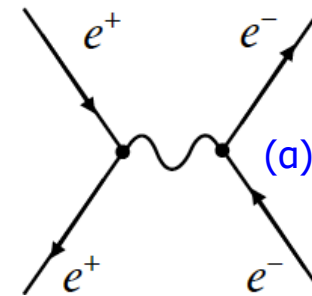
➤ p_1, p_2, p_3, p_4 αντιπροσωπεύουν τα διανύσματα ορμών των σωματιδίων που συμμετέχουν στην σκέδαση

- Δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε τα δυο αρχικά ηλεκτρόνια αλλά αυτή η κατάσταση είναι τοπολογικά πανομοιότυπη με το διάγραμμα (β) και επομένως δεν αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση

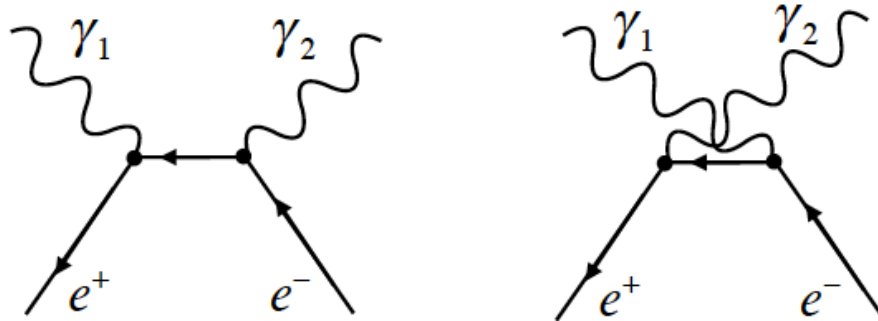
Διάγραμμα Feynman – ΕΜ αλληλεπιδράσεις

- Η σκέδαση ποζιτρονίου-ηλεκτρονίου έχει 2 διαγράμματα τα οποία μπορούμε να διαχωρίσουμε ως προς τον τρόπο που γίνεται η ανταλλαγή του φωτονίου μεταξύ των δυο σκεδαζόμενων σωματιδίων
- Το ένα διάγραμμα (α), συχνά ονομάζεται **διάγραμμα σκέδασης** ή **t-κανάλι** σκέδασης (**t-channel**), το φωτόνιο κινείται στην χωρική διεύθυνση.
- Σκέδαση ποζιτρονίου-ηλεκτρονίου, (β), μπορεί να γίνει ώστε το φωτόνιο να ανταλλάσσεται χρονικά. Το διάγραμμα αυτό ονομάζεται **διάγραμμα εξαϋλωσης** ή **s-κανάλι** σκέδασης (**s-channel**).
- Σκέδαση ποζιτρονίου-ηλεκτρονίου μπορεί να δημιουργήσει ένα ζεύγος μιονίου-αντιμιονίου. Υπάρχει 1 μόνο διάγραμμα

Διάγραμμα Feynman – EM αλληλεπιδράσεις

- Σκέδαση ποζιτρονίου-ηλεκτρονίου μπορεί να δημιουργήσει ένα ζεύγος φωτονίων και υπάρχουν 2 διαγράμματα

- Από την διαγραμματική καθαρά πλευρά της αλληλεπίδρασης του ζεύγους ηλεκτρονίου-ποζιτρονίου, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι παράγεται ένα μόνο φωτόνιο (α)

- Ή ότι ένα φωτόνιο δημιουργεί ένα ζεύγος e^+e^- (β).

- Τα διαγράμματα αυτά είναι **κινηματικώς αδύνατα**:
Μπορούμε να διατηρήσουμε είτε την ενέργεια ή την ορμή αλλά όχι και τα δυο ταυτόχρονα.

